

29. Серіков Я. О. Основи охорони праці: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / Я. О. Серіков. – Харків, ХНАМГ, 2007. – 227 с.

30. Амелічева Л. Проблеми формальної визначеності права працівника на безпеку праці / Л. Амелічева // Трудове право. – 2010. – №10. – С. 88-93.

31. Трудовое право и повышение качества труда / С. А. Иванов, Р. З. Лившиц, Ю. П. Орловский [та ін.] ; под ред. С. А. Иванова. — М. : Наука, 1987. — 272 с.

32. Андрієнко В. М. Поняття безпеки праці у системі сучасних економічних досліджень [Електронний ресурс] / В. М. Андрієнко // Ефективна економіка. – 2012. – №10. – Режим доступу : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2366>.

33. Портола В. А. Безопасность ведения горных работ и горноспасательное дело: учебное пособие / В. А. Портола, П. В. Бурков, В. М. Гришагин, В. Я. Фарберов. – Томск: Изд-во Томского политехнического университета, 2008. – 201 с.

34. Желібо С. П. Безпека життєдіяльності: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти I–IV рівнів акредитації / С. П. Желібо, Н. М. Заверуха, В. В. Зацарний. – К.: «Каравела», 2003. – 328 с.

УДК 339.137.22

К.Г. Ваганов
кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки,
Університет економіки та права «КРОК»

Теоретичні аспекти оцінки конкурентоспроможності підприємства в умовах міжнародної інтеграції

У статті визначено основні підходи у трактуванні поняття «конкурентоспроможність підприємства» та розглянуто основні чинники її забезпечення. Досліджено існуючі складові оцінки конкурентоспроможності підприємства та його потенціалу. Зроблено висновки щодо існуючих теоретичних підходів з цього питання.

Ключові слова: міжнародна конкурентоспроможність підприємства, потенціал підприємства, фактори конкурентоспроможності, оцінка конкурентоспроможності.

К.Г. Ваганов
кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки,
Університет економіки та права «КРОК»

Теоретические аспекты оценки конкурентоспособности предприятия в условиях международной интеграции

В статье определены основные подходы в трактовках понятия «конкурентоспособность предприятия» и рассмотрены основные факторы, которые её обеспечивают. Исследованы существующие составляющие оценки конкурентоспособности предприятия и его потенциала. Сделаны выводы по существующим теоретическим подходам по данному вопросу.

Ключевые слова: международная конкурентоспособность предприятия, потенциал предприятия, факторы конкурентоспособности, оценка конкурентоспособности.

К.Н. Vahanov
PhD in Economics
Associate Professor of International Economics Department
“KROK” University

Theoretical aspects of enterprises competitiveness assessment in terms of international integration

This paper identifies the main approaches to the interpretation of the concept of “enterprise competitiveness” and describes the main factors of its provision. The existing components of the enterprise competitiveness evaluation, as well as its potential were investigated. The conclusions on the existing theoretical approaches to this issue were done.

Keywords: enterprise international competitiveness, enterprise potential, competitive factors, assessment of competitiveness.

Постановка проблеми

В умовах поширення інтеграційних процесів у економіці України особливого значення набуває такий елемент системи забезпечення ефективного рівня господарської діяльності підприємства, як його конкурентоспроможність. У процесі оцінювання конкурентоспроможності підприємства виявляються сильні та слабкі сторони його діяльності, приховані можливості та потенційні загрози, що в підсумку дає можливість ефективно планувати та розвивати діяльність підприємства на основі конкурентних переваг. Ураховуючи те, що світова економіка перебуває в стадії післякризового функціонування та, за оцінками багатьох аналітиків, на порозі нової кризи, актуальною стає модель інтенсивного розвитку підприємства в умовах звуженого ринку споживання. Саме конкурентоспроможність починає відігравати ключову роль у розвитку підприємства як ланки економічної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Проблемні питання конкурентоспроможності підприємства, системи її оцінки порушено в роботах ряду сучасних дослідників, як закордонних, так і вітчизняних. Зокрема, у роботах М. Портера [1], Ф. Котлера [2], М.И. Книша [3], Н.Н. Ливенцева [4], Р. Фатхуддінова [5] та інших досліджується питання конкурентоспроможності підприємства та вивчення показників його оцінки. Вітчизняні дослідники О. Белов [6], Л. Шевченко [7], В. Дибленко [8], І. Должанський [9], Д. Погребняк [10], Р. Фещур [11] та інші приділяють особливу увагу формуванню критеріїв групування показників оцінки конкурентоспроможності.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми

Попри значну увагу з боку вчених до порушених у роботі питань, на наш погляд, усе ж недостатньо розкрито аспекти формування узагальненої системи показників оцінки конкурентоспроможності підприємства, що дало б змогу оцінювати не лише поточну, а й перспективну ефективність функціонування господарської моделі. Перманентні зміни в економічному середовищі вимагають побудови уніфікованих бізнес-моделей, що відрізняються особливою гнучкістю щодо менеджменту підприємства на основі створення та використання конкурентних переваг.

Формулювання цілей статті

Метою цього дослідження є здійснення аналізу наукових підходів до питання конкурентоспроможності підприємства та формування на його основі узагальненої системи показників оцінки конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу дослідження

На початку дослідження необхідно визначитися з економічним змістом самого терміна «конкурентоспроможність». Цьому питанню приділено багато уваги з боку представників економічної думки, починаючи ще з часів А.Сміта. Загалом, конкурентоспроможність підприємства можна трактувати як перевагу його продукції перед аналогічною у конкурентів.

Наприклад, міжнародна організація «Європейський форум з проблем управління» визначає конкурентоспроможність підприємства як реальну і потенційну можливість фірм в існуючих умовах проектувати, виготовляти і збувати товари, які за ціновими та неціновими характеристиками є більш привабливими, ніж товари конкурентів. [7]

На думку професора Р. Фатхутдінова, конкурентоспроможність – це потенційна здатність об'єкта або суб'єкта управління конкурувати в майбутньому на конкурентних ринках, що забезпечена зниженням прояву стратегічних неконкурентоспроможних чинників і посиленням впливу стратегічних ексклюзивних конкурентних переваг об'єкта на основі проведення комплексної стратегічної діагностики об'єкта, параметрів ринку і конкурентів, розроблення стратегій. [5] Автор свідомо дає неповне визначення конкурентоспроможності та зводить її лише до здатності фірми випускати конкурентоспроможну продукцію і мати певні переваги стосовно інших підприємств галузі всередині країни та за її межами, досліджуючи це питання на мікрорівні.

Дослідник Г. Азоєв розглядає конкурентоспроможність підприємства як результат його конкурентних переваг у всьому спектрі проблем управління. А на думку Ф. Зав'ялова та Б. Райзберга, конкурентоспроможність – це здатність фірми, компанії конкурувати на ринках з виробниками та продавцями, кількома продавцями, покупцями, натомість окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку [12].

Як зазначає Г. Скударь, конкурентоспроможність є відносною характеристикою, що віддзеркалює відмінності процесу розвитку певного виробника від виробника-конкурента як за ступенем задоволення своїми товарами чи послугами конкретної суспільної потреби, так і за ефективністю виробничої діяльності [13].

У своєму дослідженні О. Белов і Л. Кириченко пропонують розділити оцінку конкурентоспроможності за двома напрямками: оцінку конкурентоспроможності продукції та оцінку власне конкурентоспроможності підприємства [6].

Вивчаючи теоретичні аспекти конкурентного середовища, ми дійшли висновку, що конкурентоспроможність підприємства не має сенсу відокремлювати від конкурентоспроможності його продукції, оскільки це взаємопов'язані поняття, особливо коли йдеться про зовнішній (світовий) ринок, на якому багато продуктів-аналогів.

Узагальнюючи думки багатьох учених, можна сформулювати таке визначення: конкурентоспроможність – це сукупність виробничих, управлінських, фінансових і соціальних чинників системи та їх взаємодія в часі та просторі, що відображає стан реалізації потенціалу підприємства.

На рівень конкурентоспроможності підприємства здійснює вплив низка чинників, як зовнішніх так і внутрішніх. Вище була визначена думка автора про недоцільність розмежування поняття «конкурентоспроможність» відносно рівнів оцінки. Відповідно й чинники, що справляють вплив на господарську діяльність підприємства, можна поділити за рівнями доволі умовно, оскільки вони є взаємопов'язаними.

Узагальнюючи існуючі підходи до міжнародної конкурентоспроможності підприємства, можна визначити чинники, що впливають на його рівень. До та-

ких можна віднести: чинники макросередовища (економічні, політико-правові, законодавчо-нормативні, науково-технічні, соціально-демографічні, екологічні та випадкові); мезосередовища (інтенсивність конкуренції, рівень приватизації, цільові аудиторії, еластичність попиту та пропозиції, рівень диверсифікації постачальників і стан інфраструктури); мікросередовища (виробничі потужності, економіко-географічне положення, інформаційне забезпечення, ефективність витрат і доходів продукції, наявність техніко-технологічного, ресурсного, виробничого потенціалів тощо) (рис. 1).

Вивчаючи чинники впливу на конкурентоспроможність підприємства, ми надали уявлення про них у розрізі рівнів загального аналізу. Однак це питання є багатовимірним і обмежуватися лише таким підходом є, безумовно, недоцільним. Якщо приймати підприємство як складову певної економічної конструкції, то можна розглядати чинники впливу в дещо іншому аспекті. З такої точки зору чинники можна умовно поділити на внутрішні та зовнішні.

Наприклад, Г. Іващенко класифікує фактори конкурентоспроможності за можливостями управління на первинні, суб'єктивні, регульовані, контрольовані, заплановані; за ступенем дії на статичні, динамічні, дискретні, безперервні; за можливостями виміру на вимірні, слабо вимірні, невимірні [14]. На думку дослідників конкурентоспроможність залежить від низки компонентів, які можна поділити на три групи: техніко-економічні, комерційні та нормативно-правові. Перші включають якість, ціну продажу і затрати на експлуатацію чи в процесі використання. Другі включають кон'юнктуру ринку, сервісне обслуговування, рекламу, імідж фірми. І треті фактори відображають вимоги технічної, екологічної безпеки, а також патентно-правові.

Стан конкурентоспроможності підприємства не є константою та має динамічний характер, тому потребує постійної оцінки її рівня, моніторингу показників, що її характеризують, і дослідження джерел її формування. Тому підходи до процесу оцінки конкурентоспроможності підприємства нам уявляються ключовим питанням в аналізі та прогнозі економічної ефективності господарської діяльності підприємства.

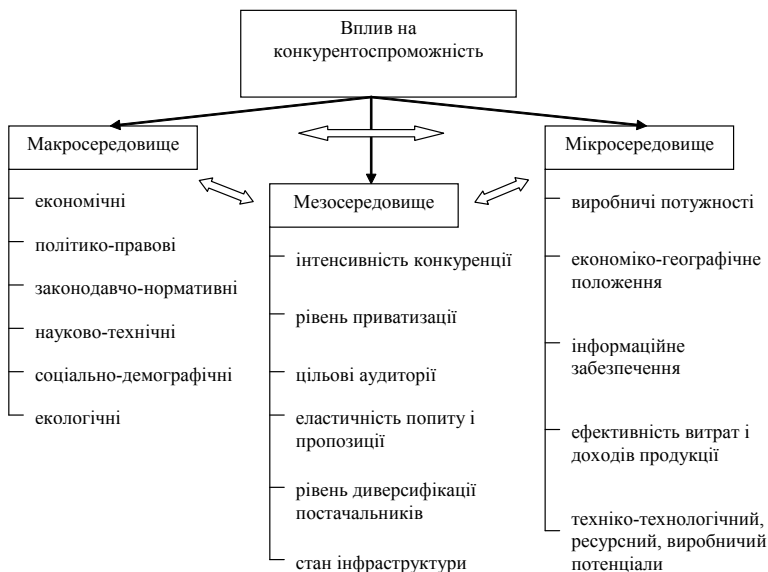

Рис. 1. Чинники впливу на міжнародну конкурентоспроможність підприємства

Джерело: розроблено автором на основі [5; 6; 12]

В умовах пожвавлення євроінтеграційних процесів в Україні, та з огляду на подальшу перспективу виходу вітчизняних підприємств на світові ринки, конкурентоспроможність вітчизняних підприємств стає чи не найважливішим питанням майбутнього нашої економіки. За даними дослідження, що розповсюдив Світовий економічний форум, Україна посіла 84 місце за рівнем конкурентоспроможності бізнесу серед 102 країн світу [15]. Безумовно, ці дані підштовхують до пошуку оптимальних шляхів до підвищення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

Світова економічна теорія знає безліч розроблених як закордонних, так і вітчизняних методик оцінки конкурентоспроможності підприємства. При цьому актуалізація питання досягнення конкурентоспроможності підприємств на міжнародних ринках стимулює подальший науковий пошук у розробленні нових методик оцінки конкурентоспроможності та адаптації вже існуючих до конкретних умов діяльності підприємств окремих країн чи галузей.

Дуже важливим питанням при побудові системи оцінки конкурентоспроможності підприємства є вибір ключових показників для її втілення. На сьогодні науковцями пропонується широкий спектр показників, що можуть застосовуватися з цією метою.

Аналіз вітчизняних і закордонних підходів до здійснення оцінки конкурентоспроможності підприємств дав змогу встановити, що існують досить протилежні тенденції в цьому питанні. Загалом, їх можна умовно поділити на дві категорії. Перша, до якої тяжіють мінімалісти, що намагаються звузити перелік показників, за якими слід проводити оцінку. Логіка такого підходу полягає в тому, що зменшення кількості оціночних факторів, відповідно, знижує аналітичну похибку. За такого підходу привалюють показники, що характеризують чинники прямого впливу. До другої категорії можна віднести вчених перфекціоністів, які намагаються наповнювати аналітичні моделі найбільшою кількістю показників і тяжіють до розроблення комплексних методик оцінки, побудованих на громіздких аналітичних розрахунках. Питання, яку з методик слід застосовувати, на наш погляд, є та буде дискусійним. Вибір підходу до оцінки конкурентоспроможності повинен здійснюватися в кожному окремому випадку залежно від ступеня економічної інтеграції підприємства в конкурентне середовище відповідного цільового сегменту ринку.

Найбільші дискусії у сучасних науковців, особливо вітчизняних, викликають не самі показники, на яких варто базувати оцінку конкурентоспроможності підприємства, а критерії, за якими їх варто групувати. Ряд вітчизняних авторів, зокрема, Р. Фещур, в оцінці конкурентоспроможності підприємства виділяють два напрями – оцінку конкурентоспроможності продукції та оцінку використання ресурсів [11]. При оцінці використання ресурсів пропонується використовувати такі групи показників: показники використання фінансових, матеріальних, енергетичних, нематеріальних, інформаційних ресурсів, ресурсів праці тощо.

Дослідник В. Дибленко відокремлює такі напрями оцінки конкурентоспроможності підприємства – оцінку виробничої діяльності та оцінку збутової діяльності. [8] При оцінці конкурентоспроможності виробничої діяльності автор пропонує використовувати показники фінансового стану та ефективності виробництва, а при оцінці конкурентоспроможності збутової діяльності – показники ефективності збуту та просування товарів.

Як пропонує Д. Погребняк, оцінювати конкурентоспроможність підприємства необхідно за такими напрями: оцінка ефективності діяльності та фінансового стану, оцінка забезпечення ресурсами та оцінка продукції [10].

Здійснюючи оцінку конкурентоспроможності підприємства, необхідно враховувати такий показник, як конкурентний потенціал, з огляду на те, що потенціал підприємства – це не тільки наявні ресурси, а й можливості підприємства. В економічній теорії немає єдиної думки про зміст поняття «конкурентоспроможний потенціал». Це, на наш погляд, обумовлено відсутністю однозначного трактування змісту поняття «потенціал підприємства», який розглядається або як сукупність ресурсів, або як сукупність можливостей, або як здатність менеджменту виконувати поставлені перед підприємством завдання. Суть ринкового потенціалу за Є.В. Поповим – це максимальна можливість використання підприємством всіх провідних напрацювань у сфері маркетингу. Ринковий потенціал підприємства також містить потенціал матеріальних ресурсів, прибутковість і рівень фінансового результату підприємства [16].

Практично всі визначення цієї категорії певною мірою спираються на ресурсну базу підприємства та її ефективне використання. Аналізуючи складові потенціалу підприємства, їх можна умовно поділити на об'єктні та суб'єктні (рис. 2).

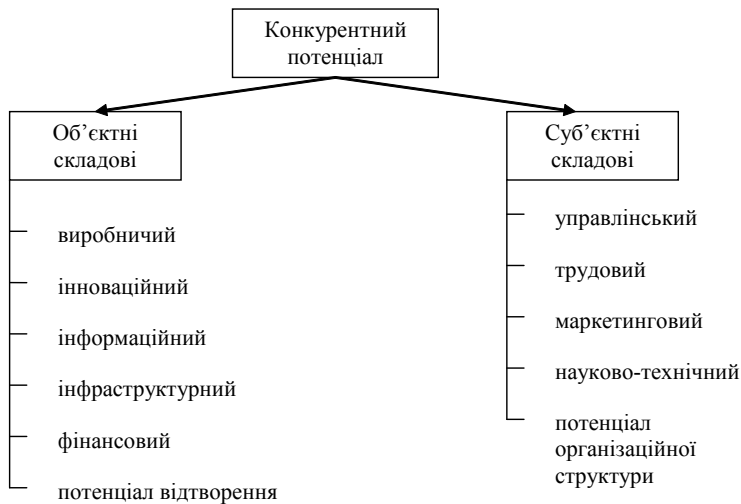

Рис. 2. Класифікація складових конкурентного потенціалу

Джерело: розроблено автором на основі [17-20]

Об'єктні складові – це сукупність ресурсів, що споживаються та відтворюються під час виробництва. До об'єктних складових відносяться: виробничий, інноваційний, інформаційний, інфраструктурний та фінансовий потенціали, а також потенціал відтворення.

Суб'єктні складові у свою чергу забезпечують раціональне використання об'єктних складових. До суб'єктних складових відносять: управлінський потенціал, трудовий потенціал, маркетинговий потенціал, науково-технічний потенціал і потенціал організаційної структури управління [17-20].

Висновки

У статті здійснено аналіз наукових підходів до питання конкурентоспроможності підприємства. Встановлено, що в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів України та з огляду на подальшу перспективу виходу вітчизняних підприємств на світові ринки, їхня конкурентоспроможність стає чи не найважливішим питанням майбутнього нашої економіки. Вивчаючи теоретичні аспекти конкурентного середовища, ми дійшли висновку, що конкурентоспроможність підприємства не має сенсу відокремлювати від конкурентоспроможності його

продукції, оскільки це взаємопов'язані поняття, особливо коли йдеться про зовнішній (світовий) ринок, на якому багато продуктів-аналогів. Узагальнюючи думку багатьох учених, можна сформулювати таке визначення: конкурентоспроможність – це сукупність виробничих, соціальних, управлінських чинників системи та їх взаємодія в часі та просторі, що відображає стан реалізації потенціалу шляхом задоволення потреб споживачів.

Література

1. *Портер М.* Международная конкуренция / пер. с англ. / М. Портер. – М. : Международные отношения, 1993. – 896 с.
2. *Котлер Ф.* Маркетинг менеджмент / пер. с англ. под ред. Л. А. Волковой, Ю. Н. Каптуревского / Ф. Котляр. – Петербург : Питер, 2002. – 752 с.
3. *Кныш М. И.* Конкурентные стратегии : Учебное пособие. – Кныш. – СПб, 2000. – 284 с.
4. *Ливенцев Н. Н.* Международные экономические отношения : учеб. : под ред. Н. Н. Ливенцева. – М. : Росс - ПЭН, 2001. – 263 с.
5. *Фатхутдинов Р. А.* Конкурентоспособность организации в условиях кризиса : экономика, маркетинг, менеджмент / Р. А. Фатхутдинов. – М. : Маркетинг, 2002. – 892 с.
6. *Белов О. В.* Методичні підходи до оцінки рівня конкурентоспроможності торговельного підприємства / О. В. Белов, Л. М. Кириченко // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Економіка. – 2011. – Спецвипуск 33, Ч. 1. – С. 18-25.
7. *Шевченко Л. С.* Конкурентное управление : учеб. пособие / Л. С. Шевченко. – Харьков : Эспада, 2004. – 520 с.
8. *Дибленко В. І.* Конкурентні переваги і конкурентоспроможність підприємств швейної промисловості / В. І. Дибленко, О. О. Шевченко, О. М. Дишлок // Вісник КНУТД. – 2011. – № 6. – С. 276-278.
9. *Должанський І. З.* Конкурентоспроможність підприємства : навч. пос. / І. З. Должанський, Т. О. Загорна. – К. : Центр навч. літератури, 2006. – 384 с.
10. *Погребняк Д. В.* Методи діагностики конкурентоспроможності підприємства / Д. В. Погребняк // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. Збірник наукових праць. – 2011. – Випуск 32. – С. 45-51.
11. *Феиур Р. В.* Методи оцінювання конкурентоспроможності підприємств / Р. В. Феиур, Т. В. Лебідь, В. Ю. Самуляк // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки : Розділ III. Економіка та управління підприємствами. – 2010. – № 4. – С. 27-32.
12. *Азоев Г. Л.* Конкурентные преимущества фирмы. Учебное пособие / Г. Л. Азоев, А. П. Челенков. – М. : Типография «Новости», 2000. – 255 с.
13. *Скударь Г. М.* Стратегия подъема конкурентоспособности предприятия : проблемы и слагаемые успеха / Г. М. Скударь // Экономика Украины. – 2000. – № 6. – С. 16-24.
14. *Иващенко Г. А.* Структура організаційно-економічних факторів формування конкурентоспроможності підприємства / Г. А. Иващенко // Економіка : проблеми теорії : зб. наук. праць. – Дніпропетровськ : ДНУ, 2003. – Вип. 185. Т. I. – С. 30-36.
15. Всемирный экономический форум: Рейтинг глобальной конкурентоспособности 2013-2014. // Центр гуманитарных технологий. URL [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://gtmarket.ru/news/2013/09/05/6219>
16. *Попов Е. В.* Рыночный потенциал предприятия / Е. В. Попов. – М. : Экономика, 2002. – 559 с.
17. *Гришко В. А.* Формування та оцінювання інноваційного потенціалу машинобудівних підприємств / В. А. Гришко, О. Я. Колещук, Н. І. Крет // Вісник національного університету «Львівська політехніка». – 2009. – № 5 (640). – С. 47-55.
18. *Грещак М. Г.* Внутрішній економічний механізм підприємства : Навч. посібник / М. Г. Грещак, О. М. Гребешкова, О. С. Коцюба ; за ред. М. Г. Грещака. – К. : КНЕУ, 2001. – 228 с.
19. *Краснокутська Н. С.* Потенціал підприємства : формування та оцінка : Навч. посіб. / Н. С. Краснокутська. – К. : ЦНЛ, 2005. – 352 с.
20. *Лапин Е. В.* Экономический потенциал предприятия / Е. В. Лапин. – Сумы : Университетская книга, 2002. – 310 с.